DOI: 10.59076/2603-2899.2023.4.01

ХАЙНЦ МИКЛАС. IN MEMORIAM

28 октомври 1948 – 13 декември 2023

Има хора, които започват да ни липсват веднага след като научим тъжната новина за тяхната кончина. Започва да ни липсва тяхната добрина, готовността да помагат – понякога с деликатна, но неотстъпваща настоятелност, понякога с тънък хумор, но и с убедителни аргументи. Хайнц Миклас беше един от тези хора. Той почина на 13 декември 2023 г. във Виена след продължително боледуване, току-що изпълнил своя 75-годишен юбилей, оставяйки голяма празнина както в палеославистичната общност по света, така и сред многобройните си български колеги и приятели.

Хайнц Миклас беше един от най-авторитетните европейски учени в областта на старобългаристиката и палеославистиката. От началото на творческия му път в науката до днес негови най-силни пристрастия останаха анализирането и публикуването на ръкописното наследство на източноправославните славяни от епохата на Средновековието и изследването на двете славянски писмени системи от най-стария период на тяхното развитие – глаголицата, сътворена от Константин-Кирил Философ въз основа на говора на българските славяни от Солунско, и кирилицата, възникнала в източните предели на българската държава през IX в., ангажирала неговото внимание със своите характерни особености и взаимовръзки с глаголическата азбука. Тези посоки на научна дейност му извоюваха името на забележителен познавач на средновековната славянска ръкописна традиция и на графичните системи, чрез които тя се развива до наши дни. Разработването на тази проблематика, тясно свързана с историята на писмената култура на българите, постоянно привлича вниманието му и към българските изследвания в областта на средновековната писменост.

Проф. Миклас беше от малцината европейски учени, познаващ до съвършенство не само старобългарския, но и съвременния български език. Той публикуваше своите проучвания и в български издания на български език, радвайки се на вниманието и на високата оценка за своите изследвания от страна на научната общност в България. Неговата съпричастност към проблемите на българската филологическа наука му спечели не само уважение, но и висок обществен авторитет, както и много дългогодишни приятелства. Х. Миклас допринесе много за развитието на старобългаристиката и беше избран за doctor honoris causa на Софийския университет (1997), както и за чуждестранен член на БАН (2006). Така той се нареди сред най-изтъкнатите европейски учени палеослависти, получили от Българската академия на науките високото признание за своите големи заслуги в изследването на старобългарската писмена култура от епохата на Средновековието и допринесли за разпространението и утвърждаването на постиженията на българите през този период. Като признание за неговия научен принос през 2012 г. Кирило-Методиевският научен център на БАН издаде в негова чест специален сборник под заглавие „Средновековни текстове, автори и книги“ (Кирило-Методиевски студии. Кн. 21).

Роден в Грац на 28 октомври 1948 г., Хайнц Миклас свързва с този град почти три десетилетия от своя живот. Там той получава солидната си филологическа подготовка в областта на славянската и английската филология, там защитава през 1975 г. своята дисертация, ръководен от една от най-изтъкнатите изследователки на старобългарското книжовно наследство Линда Садник. Тази дисертация окончателно затвърждава интереса на Х. Миклас към старобългаристиката, зародил се у него по време на специализацията му в Софийския университет през 1971 и 1974 г. В нея се анализира славянският превод на съчинението на византийския писател от XI в. Филип Монотроп, направен в българските земи през XIV в., като се обръща изключително внимание на неговия най-стар препис, съхраняван днес в Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София. Друга част от ръкописа Х. Миклас откри в Руската държавна библиотека в Москва.

Оттук нататък творческият път на Х. Миклас протече за почти двадесет години в Германия, първоначално за няколко години в Университета във Вюрцбург, а след това, от 1977 до 1994 г., в Славянския семинар на Университета „Алберт Лудвиг“ във Фрайбург, където стана доцент през 1988 г. От 1994 г. насетне научната му дейност се развиваше отново в родната му страна. Тогава той спечели конкурса за професор по славянска филология в един от най-престижните университети в Европа – Виенския, в чийто Институт по славянска филология са работили от XIX в. до днес много от най-забележителните европейски слависти, като например Франц Миклошич, Ватрослав Ягич, Николай Трубецкой, Франтишек Вацлав Мареш и др.

През всичките близо петдесет години от научната си дейност Х. Миклас беше неразривно свързан с българската наука и с цялостната старобългаристична проблематика. Специализацията му в София му даде възможност не само отлично да овладее съвременния български език, но и да се докосне до богатствата на българската средновековна ръкописна книга и да опознае лично представителите на българската филологическа наука. Неговото забележително пристрастие към изследването на средновековната славянска ръкописна традиция се фокусираше до голяма степен в проучванията на българските средновековни ръкописи – от класическите старобългарски глаголически и кирилски паметници от X–XI в., през среднобългарските ръкописи, до руските и сръбските преписи на български средновековни преводи. Плод на постоянната любов на Х. Миклас към средновековната ръкописна книга са публикациите му върху славянските ръкописи на Атон, както и участието му като съавтор в описите на славянските средновековни ръкописи, съхранявани в Германия и в Зографския манастир. Той публикува два пъти – фототипно (1988) и наборно (2006), българския *Берлински сборник* от края на XIII – началото на XIV в. в сътрудничество с учени от Руската национална библиотека в Санкт Петербург и Кирило-Методиевския научен център.

Трайно място в проучванията на Х. Миклас заемаха проблемите на преводната литература от гръцки език. Той анализира принципите на превеждането през различни етапи от развитието на старобългарския език от IX–X до XV в. на фона на данните за развитието на балканските езици; пътя на преводите от българските към източнославянските земи, както и източнославянските влияния върху писмената култура на южните славяни.

Проф. Миклас посвети много време и сили на изясняването на развоя и структурата на ранната кирилска писменост, възникнала според него в България след идването на Кирило-Методиевите ученици в Плиска през 886 г.; направи периодизация на развитието ѝ през IX–X в.; анализира взаимоотношенията ѝ с глаголицата.

В центъра на научните му занимания в последните години стояха най-ранните старобългарски писмени паметници, писани с глаголическа азбука, особено откритите през 1975 г. в Синайския манастир „Св. Екатерина“ изключително ценни ръкописи от XI в., останали напълно недостъпни за изследване повече от десет години. През 1997 г. Х. Миклас участва в редактирането на първото научно издание на новооткритата в този манастир част от *Синайския псалтир* от XI в., един от най-важните глаголически ръкописи, чийто основен корпус е открит още през 1850 г. в библиотеката на същия манастир и се намира там и до днес.

През 2012 г. излезе от печат и първото издание на т.нар. *Псалтир на Димитър Олтарник*, най-забележителното откритие от 1975 г., чийто текст до момента не беше достъпен за изследователите. Публикуването на този псалтир, вероятно най-ранното свидетелство за Кирило-Методиевия превод на една от често използваните от православните християни библейски книги, е сред най-съществените резултати на палеославистичните изследвания от последното столетие. Изданието предостави на учените безценен материал – цели 140 листа. То е изцяло организирано и подготвено благодарение на усилията на Х. Миклас и подкрепата на Австрийския фонд за научни изследвания, оценил по достойнство изключителната важност на инициативата за изследване на глаголическите ръкописи от манастира „Св. Екатерина“. В изданието ръкописът беше възпроизведен фототипно с отлично качество, но предостави също подробен кодикологически анализ, който дава възможност за формулирането на нови заключения за ръкописа: в книгата той беше отнесен към третата четвърт на XI в. и беше посочено, че е по-стар от досега известния *Синайски псалтир*, както и че неговият преписвач е използвал другите познати днес синайски глаголически ръкописи от същото столетие – *Киевските листове*, *Синайския мисал* и *Синайския служебник*. За място на написването му беше определен самият манастир „Св. Екатерина“, където за неговото създаване са се трудили трима кописти и двама „коректори“. За пръв път детайлно бяха представени

палеографските особености на вмъкнатите при текстовете на всички преписвачи малки кирилски текстове.

Изданието бързо стана отправна точка за проучването на кирило-методиевското глаголическо наследство и всички негови компоненти от IX–XI в., за които има данни в *Псалтира на Димитър Олтарник*. То стана и поредното доказателство за способността на Хайнц Миклас да създава съмишленици, да привлича и въодушевява най-добрите изследователи за участие в научни проекти, които да тласкат напред старобългаристиката и палеославистиката. При това той успя да включи в изучаването на тази проблематика също специалисти от други научни области, не само авторитетни изследователи, а и млади учени, които бяха заинтересувани не само от обектите за изследване, а бяха привлечени и от човешкото обаяние на своя професор и радостта от плодотворната работа с него.

След дълга и упорита работа, в основата на която стоеше Х. Миклас, през 2021 г. излезе от печат и вторият том, посветен на *Псалтира на Димитър*. Той беше подготвен от авторитетен международен интердисциплинарен колектив, ръководен от Х. Миклас, и предостави на палеославистиката наборно дипломатическо издание на ръкописа с критически апарат, включващ посочването на всички грешки и корекции на книжовниците, както и варианти от други ръкописи, транскрипция на текста на кирилица, придружено с дигитални изображения на самия текст. В него са публикувани също подробни изследвания върху различни характерни черти на текста (напр. палеографски, кодикологически, езикови) от самия Миклас и най-авторитетни европейски учени.

В този си вид, за пръв път структурирано и осъществено от Хайнц Миклас, това двутомно издание на един от най-важните старобългарски писмени паметници на глаголица представлява важен иновативен модел за издаването и проучването на корпуса от най-ранни ръкописи, в които е съхранена Кирило-Методиевата азбука.

През последните години мъчителната болест не успя да спре Хайнц Миклас от изследователската му работа. Съвместно с български учени през 2022 г. той подготви ново издание на *Енинския апостол*, надградило изданието от 1965 г. с инструментариума на дигиталната хуманитаристика. Новите технологии дадоха възможност за нови интерпретации на известните данни от този ръкопис, апракос-апостол с архаични характеристики от най-ранния период на българската книжовност, определен от авторите като част от групата балкански кирилски ръкописи с глаголическо влияние, доказателство за едновременното използване на двете писмени системи в източнобългарските книжовни центрове към края на X в., най-важното свидетелство, очертаващо прехода от глаголица към кирилица.

Последният труд на Х. Миклас е участието му в подготовката на критическо издание и изследване на новата част на *Синайския евхологий*

(Cod. Sin. Slav. NF 1), също открита през 1975 г. в манастира „Св. Екатерина“ на Синай. Томът е четвъртата книга от поредицата *Glagolitica Sinaitica*. Така палеославистите разполагат с безценен източник на изследване на един от най-ценните глаголически ръкописи, архетипът на който възхожда към края на IX в. и е пряко свързан с Моравската мисия на славянските първоучители.

Дидактическата работа също беше неотменима част от живота на Хайнц Миклас. Той обучаваше не само своите студенти, но водеше с грижа и внимание докторанти и специализанти, предавайки им своите огромни познания, а и задължителността на научната етика, верността към научните факти и респекта към постигнатото от предшествениците. Прекарал научния си живот в авторитетни висши училища, той неизменно привличаше студентите към изучаването на българския език и българската писмена култура, преподавайки история на българския език и на славянските книжовни езици, балканско езикознание, славянска палеография и кодикология, стара българска литература, съвременен български език и организирайки българистични семинари на различни теми. Неоценими са неговите заслуги за откриването на отделна специалност „Българска филология“ във Виенския университет през 2003 г., във време, когато немалка част от българските лекторати по света се закриваха.

Подкрепата, която Хайнц Миклас оказваше на българските палеослависти, се изразяваше и в активното му участие в редакционните колегии на двете най-авторитетни български списания в тази област – *Palaeobulgarica* и *Старобългарска литература*, където през 70-те години са публикувани някои от най-ранните му статии по старобългаристика. От този момент нататък сътрудничеството му с българските учени и институции не престана до последните дни на живота му.

Кирило-Методиевският научен център имаше огромната привилегия често да работи с него. Той подкрепи и беше участник в общи проекти, които имаха като резултат няколко уникални издания: освен общото с Австрийската академия на науките издание на *Берлинския сборник*, публикувано през 2006 г. като съвместна книга на Центъра и на Австрийската академия на науките, той беше консултант на учените от КМНЦ при подготовката на Каталога на славянските средновековни ръкописи от колекцията на Алексей Хлудов в Държавния исторически музей в Москва, съдържащи произведения на българската средновековна литература, осъществен и издаден през 1999 г. с подкрепата на програмата ФАР на Европейския съюз. Х. Миклас беше част от екипа, който описа средновековните ръкописи, свързани с българските земи, съхранявани днес в Одеската държавна научна библиотека. Нашият австрийски колега беше основен участник при подготовката на първото наборно издание на текста на *Лондонското четириевангелие* на цар Иван Александър от 1356 г., което беше публикувано през 2017 г. във Виена – един мащабен проект, осъществен от КМНЦ,

Виенския университет и Университета във Флоренция. В това дългогодишно сътрудничество той се проявяваше винаги като коректен партньор, на когото може да се разчита за всякаква помощ и в най-трудните моменти; доброжелателен и вещ консултант; почтен, открит и широко скроен човек. Точно такъв той беше и като научен ръководител на една от последните дисертации, защитени в Центъра и посветена на най-голямото му пристрастие – глаголическата графична култура.

С кончината на проф. Хайнц Миклас Кирило-Методиевският научен център и цялата старобългаристична общност загубиха дара на неговите огромни познания и на безценното му приятелство с колегията и България.

Изпращаме го с поклон и с молитва.

Редакцията на сп. Palaeobulgarica,
Кирило-Методиевски научен център